

szerű alak van, melynek feje, s kétrét hajtott teste elég jól kivehető. A fejhez a kő felszínéről két csatornaszerű mélyedés vezet, míg a kő felszínéről kifelé a szélekre öt csatornaszerű mélyedés megy. A kő felső és alsó részén kissé padszerűen kidolgozott.

Erdélyből megalithikus emlék nem igen ismeretes, ehhez hasonló pedig egyáltalán nem került elő. Egy ősrégi áldozóhelynek, egy rég elfeledett istenségnek áldozati köve, mely talán sokáig szívhatta be az áldozatok gőzölgő piros vérét, a vérvezető csatornákon át, de mégis elfelejtették. Ma nem fél már senki tőle, a juhász egykedvűen halad tova mellette, s senki sem tud róla már semmit: ki volt, mi volt, mikor volt? Feleletet nem adhatunk, azt csak szakszerű, tudományos kutatás döntheti el. Erdélyből — mint mondtuk — ilyesmi eddig még nem ismeretes s így — összehasonlítható anyag híján — nem is határozhatjuk meg. De külföldi emlékek alapján állíthatjuk, hogy áldozó hely volt. Egyebet azonban nem mondhatunk s csak félve mutatunk rá arra, hogy a Columna Traiani képei szerint a dákok jelképein sárkánykígyó van. Igaz, hogy ott csak hajlik a sárkánykígyó teste s nem törik, de igaz az is, hogy a sárkánykígyó eddigi ismereteink szerint Erdélyben csak egyes-egyedül a dákok emlékein fordul elő.

Kis kirándulásunkat ezzel be is fejezzük. Halavány vonásokban Erdély nagyon érdekes két emlékét mutattuk be, melyek mindaketten — eddigi megfigyeléseink szerint — legnagyobb valószínűséggel a dákoknak, mégpedig a római járom elől kibujdosott szabad dákoknak tulajdoníthatók. De természetesen ez még nem végleges eredmény, ezeket — ismétlem — csupán szakszerű tudományos ásatás döntheti el, melynek szükségességét, jelentőségét a Műemlékek Országos Bizottsága figyelmébe ajánljuk.

Arra kérem kedves olvasóimat, hogy a hasonló maradványok mellett ne menjenek el közönnnyel. A szántáskor, ásáskor előkerült „ócskavasakat“, régi cserepeket, pénzeket ne dobják félre, hanem találási — hely és — körülmények szabatos feljegyzésével küldjék be az Erdélyi Múzeum Történeti Tárába vagy a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Régészeti és Östörténeti Intézetébe, mert nem tudhatni, hogy sokszor egy-egy igénytelen kis cserépdarabnak milyen tudományos jelentősége van.

FERENCZI SÁNDOR

A még határozószerű idegenszerű szórendi és jelentésbeli használata.

A még szócskát leggyakrabban időhatározóként használta nyelvünk. „Ebből az eredeti jelentésből fejlődött a még-nek hozzáadó ereje“, majd később „a még kötőszó — írja SIMONYI ZSIGMOND [Magyar Nyelv². 471—2 és Nyr. IX, 250—7]. Ma is általában ilyen értelemben használatos főként jelenidejű mondatban a jobbra mult idejű cselekvést kifejező már-ral ellentétben [I. CSÜRY BALINT, Szamosháti szótár II, 70—1]. Könnyen érthető mondatban azonban a még mult idejű cselekvés mellett is állhat [Simonyi, Magyar határozók. II, 350]. A mondatban való helye pedig „attól függ, hogy ... adott helyzetben a hallgatóra vagy olvasóra nézve a gondolatnak melyik részét tartjuk fontosabbnak, melyiket akarjuk kiemelni, hangsúlyozni“ [Simonyi, i. m. 467]. MOLNÁR JÁNOS szerint „a még meg a már azon szó elé való, amelyekre vonatkozik... voltaképpen időhatározók, de a tény kezdetét, tartamát, végét jelezzék, mindenféle mondatrészt elé odakerültek nyomatékszóznak“ [MNY. V, 306—11]. — A felsorolandó népnyelvi mondatokban azonban nem a magyar szórendnek megfelelő sorrendben és ennek következtében nem mindig az eddig ismert jelentésben fordul elő még szavunk. Példák az idegenszerű szórend használatára: 1. jelen vagy mult idejű tagadó mondatban: *Többet nem még vettek*

el a tejet (= sohasem, egyáltalán nem, nem is) (A.)¹ *Nem még mety többet utánna* (=nem is). *Soha még a világ nem még jöt vissza*. B)² *Nem még jár senki az erdőre, hogy gyűjcsse* (=senki sem) (Bá.). *Nekije nem még monygyá senki* (=senki sem mondja), *hogy meggyógyul. Nem még nészte tovább* (=nem is). *Nem még montam, hogy jöjen* (= többször nem). *Nem még kérte többet* (=nem is). *Nem még jöt vissza* (=nem is, egyszer sem) (K.). *Nem még menyek hozzájak. Ű nem még kéreli* (= többször nem, többet nem) (Sz.). *Nem vit csak egy nehánt, aztán nem még ládikozatt* (= többször nem árult dobozokat) (V.). *Abbamaratt, többet nem még hittak sehova* (=nem is, egyáltalán nem) (Vi.). 2. tagadó, tiltó jelentésű kérdő mondatban: *Minek még dógozik ű is?* (=ne dolgozzék ő se) [MNyv. I, 50 és kny. 5.]. *Mér még monygya?* (=ne mondja többször, ne is emlegesse). *Minek még kérdi?* (=ne kérdezze többször, ne is kérdezze máskor) (K.). *Minek még monygyam?* (=nem is kell mondanom) (Sz.). 3. kiegészítendő kérdésben: *Na, mi még hiányzik?* (=na, most még mi hiányzik? [i. h.]. *Kinek még aggyak egy virágozskát?* (=kinek adjak még...) [MNY. XXIV, 294–54]. *Kinek még vigyeg belölle?* (=kinek vigyek még belőle) (Sz.) 4. jelen és múlt idejű jelentésű mondatokban: *En nem még kérdezném* (=én nem kérdezném többször, soha sem kérdezném). *Mér még hittam vóna* (=miért hívtam volna azután is, vagy máskor is). *Hova még mentem vóna?* (=miért mentem volna máshová is) (K.). 5. tiltó mondatban: *Haggya, ne még jöjjön többet!* (=soha többé ne jöjjön, ne jöjjön egyáltalán). *Ne még kérgye!* (=ne is kérdezze, ne kérdezze többször) (K.). *Hadd el, ne még monygyat te is!* (=ne mondd te is, mert mások már eleget mondták) (Sz.). *Gyere, ne még várjalak!* (=ne váráss magadra, gyere, hogy ne várjalak tovább) (Vf.). — A felsoroltakon kívül még több más község népnyelvéből számos példát idézhetnék, de sajnos, a gyűjtött anyag jó része cédulázatlanul hever a jegyzetfüzetekben.

A felsorolt példamondatok alapján is megállapítható, hogy: 1. csak tagadó, tiltó jelentésű mondatokban élnek ilyen szerkezettel, 2. a szórend idegenszerű, és 3. a *még* szócska illetén való használata kiszorítja több, helyes szórend esetén megfelelőbb, magyar kifejezésünket. Az idézett mondatok tanúsága szerint a *még* határozószót ilyen és hasonló szerkezetű tagadó és tiltó mondatokban használni fölösleges, illetőleg idegenszerű, mert a kiegészítendő kérdéseken kívül — ahol csak szórendi idegenszerűség észlelhető — mindenik mondatban más határozószóval kellett volna élnie a beszélőnek helyes szórenddel. — Már Szabó T. ATTILA megjegyzi, hogy ilyen esetekben „kétségtelen román mondattani hatást láthatunk. Vö. Ce mai lipseste (=Mi még hiányzik?)“ [MNyv. I, 50. l. 3. jegyzet]. Az ő és Csúry BÁLINT, valamint általában gyűjtött és közölt példamondatok mind román többségű vidék magyarságának a nyelvéből valók, vagy olyan egyének nyelvhasználatában gyakoriak, akik mindkét nyelvet gyakran és egyenlő mértékben beszélnek; ezek az adatok a fenti állítást csak megerősítik. — A *még* határozószó helytelen szórendi alkalmazása nem általános még az említett vidékek népnyelvében sem, de az utóbbi időben mindinkább kezd elharapózni az erdélyi köznyelvben

¹ A ()-jel közé tett helységnevek rövidítése: A. = Ajton (Torda-Aranyos m.), B. = Bábovy, Bá. = Bádok, K. = Kolozsvár (Kolozs m.), Sz. = Szind, Vf. = Várfalva (Torda-Aranyos m.), V. = Válaszút (Kolozs m.) és Vi. = Visa (Kolozs m.).

² A bábonyi adatokat Szabó T. Attila volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

is. Ezért hívjuk fel előre a figyelmet e helytelen használatra, hogy szélesebb körben való elterjedését megakadályozzuk.

Az után névutó használatához. SIMONYI ZSIGMOND, Magyar határozók II, 70 részletesen tárgyalja az *után* névutó nyelvünkben szokásos szerepét. Ezt egészíti ki BEKE ÖDÖN »A népnyelv mondattanához« című cikkében [Az Országos Néptanulmányi Egyesület Évkönyve 56–61] e névutó módhatározóként való használatával. E névutó idegenszerű, németes szerkesztésű alkalmazására már többen felhívták a figyelmet. Először KOMÁROMY LAJOS említi: „...újabb jelenségeként kell megállapítanom, hogy az *után* névutónk is a német *nach* praepositio nyomán kezd újabban igazodni... *kutat, nyomoz, és, szomjúzik... valami után*“. Helyesen „kutatunk, nyomozunk, ásunk valamit“ vagy „szomjúzunk valamit vagy valamire“ [Nyr. VI, 177–8; X, 505, MNy. VIII, 85]. Itt az *után* névutónak egy nyelvünkben eddig ismeretlen, román hatásra keletkezett alkalmazásáról szólok. — A magyarban ugyanis *férjhez megy* a leány vagy *férjhez adják*, míg a románban *férj után megy*. illetőleg *utána adják* (S'a dus după... Am dat'o după...). Ezt a román szemléletnek megfelelő kifejezési módot vette át több helyütt a vegyes lakosságú községek magyarsága. A tordaaranyosmegyei Ajtonban és Szindei, a kolozsvári Bábonyban, valamint a mezőségi Visán és nem utolsósorban Kolozsvárt jegyeztem fel ezt a jelenséget. Tapasztalatom szerint azonban jóval több vegyeslakosságú község népnyelvében hallható. Példamondataim: *Először vod Bükös Márcinak a fija után* (A.). *En se votam tőp húsz évesné, miko Sandi (Sándor) utám mentem. Há mé ment utánna? Utánna mend, de ha tutta vóna! Nem mentem vóna utánna, ha tudam* (Sz.). *Unukám utám van* (t. i. férjhez menve), *a tesvérem fija után* (B.). *Annak a fija utám ment férjhez. Férjnel vot magyar után, de elhatta s elment román után* (V.). *Montam, hogy ne mennyen utánna! Sze Jóska utám ment még a tavaj!* (K.). — Meg kell itt is jegyezni, hogy az *után* névutós és a helyes *férjhez megy, hozzá megy* valakihez kifejezési forma egyként használatos az említett helységek népnyelvében. De a romános kifejezés egyre nagyobb tért kezd hódítani. — Gondolhatnánk az *utána jár, utána esett, utána adja magát* [I. NYSZ., SIMONYI, i. m. 71, 73, 75, 96 és Csűrű, Szamosháti szótár] meg hasonló kifejezések szemléletmódjának analógia folytán keletkezett használatára is, azonban történeti adatok hiányában ennek a bizonyítása valószínűtlen. Jóllehet *után* névutónk eredeti jelentése 'valaki után megy = valaki útján, nyomán megy' [BÁRCZI, Szófejtő szótár] és a nép között még ma is dívik az a régi szokás, hogy az asszony az ura előtt nem megy sem utcán, sem valahová bemenetkor, mégis valószínűbb, hogy román hatással van dolgunk. Ha magyar népi szemlélet kifejezési formája lenne a tárgyalt nyelvszokás, teljesen magyar-lakta vidék népnyelvében is lennének nyomai az ilyen szemléletnek.

GÁLFFY MÓZES

XVII. századbeli adatok egyleveles nyomtatványainkhoz. Régi magyar nyomtatványaink válfaját képezik az egyleveles nyomdai termékek. Előállításuk kellő felszerelést, továbbá a munkások gyakorlottságát kívánta meg, éppen ezért voltak nyomdáink, amelyeknek különlegességéhez tartozott e kárták készítése. Ilyen nyomda volt a kolozsvári református kollégium tipográfiája is. Ilyesfajta megrendelésekkel nemcsak egész Erdély területéről keresték fel, hanem adatuink van rája, hogy a Felvidékről is hoztak ide munkát. — Az alábbi adat e nyomda eddig két ismeretlen termékére utal.

1. TELEKI MIHÁLY kővári főkapitány udvarában készített diáriumban találtam feljegyezve: 1676. szeptember 9-én „I(ste)nnek rendelete sz(erin)t vette el Hazas Tarsul az Kis Aszszont Teleki Anna Asz(szo)n)t Apafi Miklos